

Petrás Incze János és a moldvai magyarok

I. A történeti Magyarország Erdélyének keleti és déli szomszédja az Árpád-házi királyok alatt nem Moldva és Havasalföld, mert még se Moldva, se Havasalföld nincs. Az Erdélyben történt három kun—magyar csata (Kerlésnél 1071, Bókónynél 1083, Pogányosnál 1095, mind a három a magyar király győzelmével végződött) után 1195-ben új kun támadás következett be, amely a Barcaságot pusztította el. A határ védelmére II. Endre magyar király Herman de Salza nagymester német lovagrendjét hozta be 1211-ben és sok-sok kiváltsággal ellátta őket. A lovagrend a kiváltságokkal visszaélt és egy Magyarországtól független kis német államot akart létrehozni. Láttá mindezt a magyar király és 1225-ben küzte határvédő állásaiból a lovagrendet és helyükre magyar határvédelmet állított. Ezek a magyar—kun határa teleített magyarok, a ma is Moldvában, Kunország utódjában és a barcasági Hérfaluban élő csángómagyarok első csirái.

1227-ben Kunország Magyarország hűbérévé válik. Róbert — Magyarország primása —, mint pápai legátus felszenteli az első kun püspököt (mylkovi püspököt) Theodorik személyében. A püspökszentelésen jelen levő kiskirály — későbbi IV. Béla — fogadja a kunok hódolatát és felveszi a „kunok királya” címet. Róbert érsek az új püspök segítségére nagyobb magyar csoportot hagyott, és visszatér székelyhelyére. Végzett munkáját jelenti a pápának, ki három levélben köszöni meg a munkát: Róbertnek, a kiskirálynak és a dominikánusok magyarországi főnökének, aki az új kun püspököt adta. A püspök segítségére Kunországban hagyott magyar csoport a csángómagyarok második csirája. A három pápai levél Édes hazámnak akartam szolgálni című könyvemben olvasható.

1238-ban 40 000 kun család kér a magyar királytól letelepedési engedélyt. Megkapja és át is telepszik a Duna—Tisza közé, kunországi lakóhelyüket a Balkánról ortodox vallású vlach pásztornép őrásztja el, akik közül kevesen Erdélybe is feljárnak.

1301-ben kihal az Árpád-ház. A trónon következő fontosabb király az Anjou Róbert Károly, aki Kunország déli részén 1324-ben Ungro-Vlachia néven vajdaságot szervez, melynek élére Basarab vajdát állítja. Róbert Károly fia, Nagy Lajos Kunország északi felében megszervezi Kara Bogdaniát, melyet későbbi nevén Moldvának hívnak.

Husz János tanítását a magyar királyok nem tűrik és a magyar huszitákat az országból kiűzik. Tamás és Bálint ifjú papok vezetésével a magyar husziták kimenekülnek és Ungro-Vlachian keresztül Moldvába mennek, ahol Jó Sándor (Alexandru cel Bun) vajda befogadja őket. A Prut folyó partján telepednek meg és megalapítják Husz városát, majd a Dnyeszter partján fekvő Csöbörösköt, három másik falujával együtt. Minthogy a huszita tan egyik legfőbb gyakorlati módja a közös, hangos imádkozás, a bibliát lefordítják magyar nyelvre. Sajnos az eredeti bibliafordítás nem került meg elő, de megvan a másolata, mely eme szavakkal végződik: „E könyv megvégeztetett NÉMETI GYÖRGYNEK HENSEL EMRE FIÁNAK KEZE MIATT Moldvában, Tatos városában Úr születetén ezer négyszáz hatvan harod évszázadban.” A gyönyörű másolat Müncheni Kódex néven járja útját. A moldvai huszitákat a szegedi Thabuk Mihály ferences, később visszatértette a katolikus vallásra és gondozásukra 12 felszentelt papot kért. A XVI. század közepén a csiksomlyói observáns ferencesek gondozták a vajdaságok katolikusainak lelki ügyeit.

Róma 1622-ben a hitetlen elterjedt protestantizmus megfékezésére „de Propaganda Fide” néven intézményt létesített. Célja, hogy a nem katolikus államvallással rendelkező országokban a katolikus vallás gyakorlatát ki tudják barcolni. Minthogy a két vajdaság államvallása görög-keleti, misszionáriusokat kell oda küldeni a lelkek gondozására és megtartására. A missziós főnökök viszont kotelessége minden évben jelentést tenni megbízójának a misszió körülményeiről. Ezek a jelentések Rómában a Propaganda fide levéltárában 1622-től napjainkig rendben megvannak. Innen tehát pontosan szemmel tarthatjuk a Moldvában élő csángómagyar katolikusok életét napjainkig.

A Moldvai misszió apostoli prefektusai 1629-től 1815-ig: 1. (1629) GULIELMUS FOCA DE PERUSIO, 2. (1631) JOANNES FRANCISCUS CIRCHI DE ANAGNIA, 3. (1634) GULIELMUS VIZANI DE BONONIA, 4. (1638) ANGELUS PETRICCA DE SONNINO, 5. (1644) FRANCISCUS CASTOGNA DE STAFFOLA, 6. (1641) JOANNES MERCIADRINI DE PANANO, 7. (1643) JOANNES BAPTISTA SIROLI DE LUGO, 8. (1644) JOANNES THOMAS MONALDESC HIS DE URBE VETERI, 9. (1647) JOANNES FRANCISCUS CIRCHI DE ANAGNIA, 10. (1650) BONAVENTURA A CAMPOFRANCO, 11. (1652) ANTONIUS DE SOCIIS, napoletan, 12. (1663) VITUS PILIUTIUS DE VIEANOLA, 13. (1667) FRANCISCUS M. SPERA DE NARNI, 14. (1670) VITUS PILIUTIUS, 15. (1673) ANTONIUS ROSSI DE MONDAINO, 16. (1677) CAROLUS ANTONIUS FERRARI DE ALEXANDRIA, 17. (1680) ANTONIUS ANGELINI DE CAMPO, 18. (1685) MANSUETUS LOMBARDI DE CASTRO, 19. (1686) ANTONIUS BRUNACCI DE CREMONA, 20. (1688) JOANNES BAPTISTA VOLPONI DE FLORENTINO, 21. (1695) FELIX ANTONIUS ZAULI DE ARIMINO, 22. (1711) ALEXANDER FISCHER COLONIENSIS, 23. (1716) FELIX ANTONIUS ZAULI, 24. (1719) SILVESTER DAMELLO APROTINUS PU NUMIT, 25. (1721) JOANNES FRANCISCUS BOSSI DE MEDIOLANO, 26. (1729) ROMUALDUS CARDI NEAPOLITANUS, 27. (1736) FRANCISCUS PESCI fu amministratore prefect, 28. (1739) HYACINTHUS APULUS, 29. (1744) FRANCISCUS ANT. MANZI DE LONGEANO, 30. CAROLUS M. LEONARDI, 31. (1749) CLEMENS LAIDET DE URBINO, 32. (1755) JOSEPHUS M. DE CAMBIOLI SICULUS (1755. szept. 22-én prefektusnak választék ki, 18 évig volt itt, misszionárius Prefektusága alatt még volt 7 misszionárius contré, akik között egy magyar is volt.), 33. (1760) JOANNES CHRYSOSTOMUS DE IOANNE, 34. (1763) IOANNES OVILLER DE BALNEOREGIO, 35. (1766) CLAUDIUS GAVET, SABAUDUS DE CAMBERIACO, 36. (1766) JOANNES CHRYSOSTOMUS DE JOANNE, 37. (1768) JOSEPHUS CARISI DE CORREGGIO, 38. (1770) ANTONIUS M. MAURO, 39. (1777) JOSEPHUS MARTINOTTI, 40. (1779) AN-

TONIUS M. MAURO, 41. (1704) FILODELIO ROCCHI MUTINENSIS, 42. (1794) MICHAEL SASSANO, 43. (1799) VINCENTIUS GATI MELITENSIS, 44. (1801) DOMINICUS BROCANI, 45. (1804) ALOYSIUS LANDI BONONIENSIS, 46. (1812) JOSEPHUS BONAVENTURA BERARDI, 47. (1815) JOSEPHUS BONAVENTURA BERARDI, 48. (1818) JOANNES PARONI [Békési püspöki kinevezés 1818. június 12-én idétték, „... in partibus” pp. (több címre is) 49. (1825) BONAVENTURA ZABERONI [Helffenpöhlai püspök címe], 50. (1826) JOSEPHUS GUALIERI, 51. (1827) INNOCENTIUS PAMPLI, 52. (1832) JOHANNES CAROLUS MAGNI, 53. (1838) PETRUS RAPHAEL ARDUINI, 54. (1843) PAULUS SARDIV, 55. (1848) ANTONIO DE STEPHANO neapolitana, 56. (1852) JOSEPHUS TAMASSY a római provinciából. (A román nyelvet gondolta, kijelentve, hogy az egyetlen nyelv, amely szükséges a moldvai katolikus hívek gondozásánál. Szükséges a magyar nyelv is csak néhány faluban, a katekizis céljából. Ő kezdte el Czsa uralkodónál egy katolikus szeminárium alapításáról, melyet az állam megelényezt. 1864-ben elköltözött Moldvából) 57. (1864) JOSEPHUS SALANDRI Lorettóból, 58. (1874) ANTONIUS MARCUS GRABELLI, 59. (1875) LUDOVICUS MARANGONI, 60. (1881) NICOLAUS JOSEPHUS CAMILLI [Monterubianóban született Moldva Víziváros Apostolijakja, 1891-ben Messzopolitana püspökhévé szentelték. 1873-ban misszionáriusként visszatért, a pápa a királlyal (I. Károly) egyetértve a moldvai misszió a jász egyházmegyévé, püspökséggé alakította, melynek első püspöke ő lett 1884 június 27-én. Ő alapította az egyházmegyei Szemináriumot a „román” világi papokig nevelésére. 1894-ben érsekként Rómába megy), 62. (1895) DOMINICUS JAQUET.

Felsoroltuk az apostoli Prefektusok kronológiai névsorát. Ebből világosan látható, hogy a konventualista minorita ferences szerzetes testvérek 1580 és 1895 között csaknem kivétel nélkül olaszok. Egyetlen misszionárius szerzetesrend, melyet a „de Propaganda Fide” küldött, akiknek püspökök is lehetett.

A XVII. század moldvai katolikus csángómagyariainak kérdése könyveimben alaposan fel van dolgozva. A hivatalos jelentések, amelyek a „de Propaganda Fide” mennek, vagy onnan jönnek, az anyanyelvű paphiány miatti, gyakran elviselhetetlen állapotokat tükrözik.

A XVIII. században Zöld Péter jutott el a moldvai csángómagyar falvakba, felkereste a Moldva területén élő magyarságot, még a Dnyeszter partjára is eljutott, ahol megtalálta a husziták által alapított Csőbörccsok közeget négy másik falujával együtt. Erdély új püspöke Bathányi Ignác lett, aki hazahívta és Zöld Péter írásbeli jelentését elküldötte a pápának. Némi intézkedés történt is, de nem lényegbevágó. Zöld Péter jelentését a pozsonyi német lap, az Ungarisches Magazin közzétette és így az egész világ tudomást szerezhetett a moldvai csángómagyarok szomorú sorsáról. Ime Zöld Péternek egy része: „... szent misszionárius atyák a Római de Propaganda Fide római Szent Ferenc aryától küldetnek, mind tisztán olaszok, kik sem az oláh, sem a magyar nyelvet nem tudják beszélni és azt a kilenc magyar plébániát teljességgel nyomorultán, mondom a nyelvek nem tudása miatt lanyhán szolgálják, mert inkább áhitoznak a pénz összeprésésére, mint a lelkek megnyerése után.”

Eszre kell vennünk, hogy amikor Moldvában a csángómagyarokat így elnyomják, ugyanakkor Erdélyben az 1700-han életrühivott görög katolikus vallás szorgosan szervezi a románokat az új vallásba. 1777-ben Nagyváradon megkapják a görög katolikusok a második püspökséget, teológiát és az iskolák száját.

A moldvai missziós főnökök között rendkívül ritka, aki érdeklődést mutat a katolikus csángómagyar hívek iránt. Paroni Joannus látja a magyar paphiányt Moldvában és ezért Kolozsvárra, majd onnan Désre utazik titkárával, a tatrosi plébánossal Papp Simonnal, hogy megkeresse a magyarországi konventualista minoriták főnökét Studer Rudolfot. A két főnök szerződést köt: adjon a magyar minorita főnök évente 6-6 szerzetest, amiért Baroni 100 skudirt fizet az ifjú papok nevelésére. A szerződést megkötötték, jóváhagyták és ment az élet a maga útján. Paroni titkára — a Moldvából hozott tartosi plébános —, a minorita Papp Simon találkozott a Studer társaságában levő P. Gegő Elekkel, az Akadémia levelező tagjával, aki maga is obszerváns ferences volt. A két „titkár” is összeült és megbeszéltek a moldvai magyar katolikusok életét.

Gegő Elek az Akadémián elmondotta, amit Papp Sándortól hallott. Az Akadémia moldvába küldte, hogy szemével lássa és fuleivel hallja a csángómagyarok életét. Útja során megvette jelentését. Az Akadémia saját kiadványaként jelentette meg a könyvet: A moldvai magyar telepekről címmel, térképpel is ellátottan. Zöld levelei után Gegő az első, ki Moldváról, annak néprajzáról és főként a CODEX BANDI-NUSZROL olyan tájékoztatást adott, hogy azok nyomán mindenki tisztá furráshoz jutott, vagy juthatott. A könyv Budán 1838-ban jelent meg.

II. Csik vármegye híres fűrdőjén Borszéken 1841 nyarán sokszáz ember találkozott. A nagy emberforgatagban is feltűnt egy igen szép testalkarú, magas papi férfiú, hosszú fekete szakállal. Arduini Rafael Péter, az olasz származású moldvai apostoli helynök volt ő. Kíséretében magas, karcsú, ifjú pap járt, gyér szakállal, sárgás-barna színű hajjal. Az ifjú pap Petrus Incez nagy tisztáni lelkész. Mind a ketten Borszék természeti szépségeinek megcsodálására és üdülésre jöttek. Budapestről hasonló céllal érkezett Döbrentei Gábor, aki nagy örömmel értesült a két pap Borszéken tartózkodásáról és 1841. július 20-án a kölcsönös látogatások után együtt beszélgettek a moldvai magyarság sorsáról. Ebből a beszélgetésből fejlődött ki a határozott rokonszándék Petrus és Döbrentei között. Ezután 38 kérdést intélt Döbrentei Petrushoz. Ime a kérdések:

1. Mennyeg hány szerzetes megvan a moldvai magyarok száma? 2. Mi nevű városokban, falukban laknak a ezek mely kerületekben laknak? 3. Földművesek? Pásztor emberek? Vagy milyen mesterséget űnek? 4. Olaszok a férfiak milyen? Milyen a Nőmberé? 5. Tízben laknak, vagy helyek között? 6. Milyen hagyomány lehet köztök? Moldvába mikor? mely alkalmakkal telepedésük felől? Ki vezette oda őket? 7. Van köztökök birtokos ember? vagy milyen viszonyban állnak Földúr Urakhoz? 8. Allitának a moldvai katolikusok közt? a mennyi számmal? 9. Vagyának nyelvükhez buzgó ragaszkodással, vagy hamar elalághozodnak? 10. Tudnak-e arról, hogy van magyar király? Erdélyi Fejedelm, a magyar országot külön függetlenéggé szabaddal, a rokonokk terítjék ezzel maguknak? 12. Mennyeg mennyi lehet a már elalághozodottak száma? 13. Mikképpen lehetne azokat visszamagyarosítani? 14. Milyen elhanyagolt állapotban a moldvai magyarok oláhok? 15. Nyelvük hangzása mennyire tér el a székelyekről. 16. Vannak-e köztük írástudók, vagy régi magyar írások? 17. Hány magyar papjuk van? 18. Mikor kezdett a katolikus magyarok között a római misszió? 19. Vagy-on-e az ottani kerületől Schematizmus? 20. Mikorval van emléke, hogy magyar papok is alkalmazottak? 21. Nevezedik ezek száma vagy kevesedik. 22. Honnan és mi módon mennek Moldvába magyar plébánosok? 23. Hogy bírják a moztani katolikus püspökök akitől írogatnak és hol lakik? Mennyi jövedelmel? Ki nevezi ki egyetemen? Van azon kinevezésbe befolyása a moldvai fejedelmek? 24. Beszélnek az emberek arról, hogy egykor a magyar király közbenjárásával a primás által bevezetett volna ki hozzájuk ma-

gyar püspök, vagy hogy Magyarországról kapták volna papjainkat? 25. Van-e fogyathatóság és mennyi pénz alap kellene ahhoz, hogy Magyarországon oda papok neveltessenek? 26. Van-e iskola olyan faluban, hol magyar plébános lakik? 27. Van-e emléke még a Margit Fő Magyar Asszony Iován vajda feltevése alapítványának mellyről Engel beszélt? 28. Van-e bennük árköltözési kedv, mint a németben, ki hozzá akármely más földdel hamaz feltevést? Vagy annyira ragaszkodik a moldvai lelkükhöz, hogy azt ha Magyarországra jöhetnének is el nem hagyják? 29. Tiszteledő ír, muga hol születési? Régiétek elei Moldovában, vagy mikor szakadtak oda? 30. Vannak-e benn reformátor magyarok a melly számmal? Van-e papjuk? Honnan kapják? Mi falukban laknak? Ha közel vannak a kat. magyarokhoz, egymásben élnek? Vonia éter egymáshoz a nemzetiég rokonsága? 31. Hittelvez-e Gégé adatai, mellyeket munkájában előszámlált? 32. Beszélnek-e azon időről, mellyben Zöld Péter körözött jött? 33. Tarsosok laknak-e magyarok? Van-e ott papjuk? 34. Vannak-e magyar dalok, lehencé ilyen: kapni? 35. A Többögek melyen arca szine, szeme, haja szine? 36. Tiszteledő ír, melly postán kapná a bennük isandó levelet Badkút a mikébet a régi Nyelvteltek kötéseit a Moldvai magyarsággal összehasonlító végett? 37. Magas vállalkozás-e Tiszteledő ír, minthogy a Magyarországi nyelvet is ismeri, ezzel a moldvaiak ősszohasolítást a moldvai szójárából, szókészből ABC szerinti Szókönyvekre készítést? Ha igen, ennek boros küldését kérem. 38. Mi volna még ideartató édeletes?

Borsák, Gyergyószékben, nyárhó 22-én 1841.

Íme Petrás egyik fontos felelete: 1. Mintegy hány ezerre? ... „Inkább a közönséges egyházi előjáróság véleménye, mint valóságos számítása szerint Moldova Fejedelemsége határaiban körülbelül fétezik ötven-hétezer Római hitvallású lélek és nem kevesebb; kik közül ha kivesszünk némely városokban kereskedést és kézművességet gyakorló nemelyi külhonokból ide vándorlott családokat, kik leginkább Francia-, Német-, vagy Lengyel honiak a többiek mindnyájan valóságos magyar vérből származottnak tartják magokat s azoknak tartatnak a kormánytól úgy, mint a nemeseiktől.”

Mielőtt Petrás Incze János munkásságát számbavennök, lássuk életrendjét: 1813-ban Petrás Ferenc forrófalvi kántoréknál fiúgyermek született, ki a keresztelezésben a János nevet kapta. Forrófalva Bakó várostatól délnyugatra a legnagyobb csángómagyar csoport közepén, a Szeret folyó jobb partján fekszik. A csecsemő édesapja, Petrás Ferenc ekkor a forrófalvi plébániának 45 éves kántora. A kántor apa egyik öse a moldvai csángómagyarok történetéről magyar nyelvű naplót írt a XVII. században. Ezt a naplót a forrófalvi plébánia őrizte, Zöld Péter még látta a XVIII. század végén és jelentésében fel is használta. Petrásék a hagyomány szerint Baranya megyéből származtak Moldvába.

A kis Petrás János elemi ismeretét nyilvánvalóan a szülői házban sajátította el, hiszen Forrófalván akkor nem volt iskola. Középkorait ő is a Kézdivásárhely melletti Kantában végezte a minoritáknál, mint édesapja. Feltehető, hogy a szerzetesrendbe való belépés gondolata is ott érlelődött meg benne. Minorita szerzetessé, misszionáriussá való képzése Egerben történt. Fogadalmat 1834-ben tett. Pappá szentelése ugyancsak Egerben, 1836-ban történt. Középkorokában a székyei nép életébe láthatott be melyekben, teológiai tanulmányai során az Eger—Mátrakörnyék palóc világa került szemlélődési körébe. Az újmisé „hitküldő” — ahogy magát nevezte — misszionárius papi küldetésének megvalósítása céljából rendjének engedélyével szülőföldjére, Moldvába ment és élete végéig ott is maradt. Incze lett a szerzetes neve.

Petrás Incze János szemével és kortársi szemléletével érzékeltetném az ő és övei életét, sorsát, akikkel személys, vagy levélbeli kapcsolatban állott. Okmányyszerűen mutatom be az általa és hozzá írt anyagot.

Magni, a moldvai misszió főnök megkeresi a Magyar Tudományos Akadémiát és „oláh-nyelvű könyveket” kér a moldvai szegény magyar gyermekek részére. Az Akadémia titkára gyűjtést rendez és annak eredményét elküldi Magninak. A furcsa történetet látja Petrás és „Észrevételeket” ír. Kiemelem levele néhány részét: „Már hat éve telni mióta (Magni) igazgatja a missziót. Nem is gondolkodott arról, hogy a T. Társulathoz folyamodjon segedelemért, melyet olasz szívéből utált, gyűlölt és ahol lehetett kigúnyolt. Mióta haraskörébe a moldvai népcnek a magyar nyelv használatát megtiltotta Isten szolgálataiban és kik az utcán is magyarul beszélnek, azokat maga is kinevelte, meg kezdett némely helységekben szünni a magyar nyelv bátor gyakorlása. Ezt látva magyar minorita lelkészek írtak Romába, de mivel előjárójuk ellen felszólaltak és nyelvüket védeni kezdték kedvező választ nem kaphattak ... Mit mivel [Magni] az múlt évig a magyar nyelv előléptetésében? Semmit! Még a semminél is kevesebbet, mert azelőtt akár maga az Igazgató a magyar nyelvet ökörbögésnek, számarodítású nyelvnek nevezte. ... Micsoda vihette Igazgató urat arra, hogy a magyar nyelvet az isteni szolgálatban is csak annyira engedte meg, hogy egy vers oláhlul, a más magyarul énekeltehesen? ... Tudhatná pedig azt, ha akarna, hogy amelyest Moldvában a magyar nyelv megszűnik, nagyon nehezen fog fennmaradni tovább a rom. kat. hit is. Moldva magyar lakójának száma mintegy 60 000-re rög ... Századok emlékéitől sem mehettek annyira, hogy a nemzet öröme e honfiakból csak egy lelkész is nevelhettek volna, pedig Moldva népcinek is az az istene, ki a többieknek.

Ugyanaz a magyar gyermek kinek szülei magyarul beszélnek, maga is magyarul cseveg, kezdjen hozzá a tanuláshoz. Vajjon nem kétszer hamarabb tanulná-e meg magyarul az olvasást, mint románul? Olvasni tudván értene azonnal, amit neki megtanulni parancsoltak ... Kelt Moldvában, Igaz-völgyben apr. 10-én 1838-ban.” Az aláírás pecséteszerű rajzban olvasható betűkből áll. Az INCZE név jól kiolvasható. A Tudományos Akadémia névtelennek tekintette a rajzos írást és olvasatlanul nyilvánvalóan írtatába tette.

Petrás Incze János, ki jól képzett misszionáriusként a teljes moldvai csángómagyar kérdést „Felcseleiben” megadta, felhaborodott Magni Tudományos Akadémiának küldött bosszantó levelén, románosító törekvésén és hivicnek magyar anyanyelvének templomból való kizárásán. Az „Észrevételek” bíráló, elítélő és tiltakozó szavait megédemelte. Hogy az ifjú Petrás olyan keményen és félreérthetetlen nyilatkozott meg főnöke ellen, azért csak tisztelettel és emelt kalappal állhatunk meg előtte. Fontos „Észrevételeket” tartalmazó levele 147 évig fektűt az Akadémia írtárában, titkon tartva a moldvai magyarság alig elviselhető sorsáról tanúskodó adatokat, főként az irramanosítás hivatalos kezdeteit.

Amikor Petrás rájött a népdaléneklés moldvai gyakorlatára, rövidesen 34, majd 54 csángómagyar népdai szöveget küldte meg két füzetben az Akadémiának. Gondosan jegyezt, az ismeretlen szövegeket magya-

ráv, a valóságos kiejtésnek megfelelő írásmódor javasolva a legelső magyar népdalgyűjtő rangjára jutott. Jerney János magyar akadémikus Döbrentei ajánlására felkereste Petrást klézsei otthonában. Petrás testvéri szeretettel fogadta és minden kutatásában segítségére volt. Kevesen kutattak Moldvában Jerneyhez hasonló eredménnyel. Nagyszerű könyvét se nélkülözheti senki, aki Moldvát közlebről akarja ismerni. Petrás és Jerney meglátogatták Sardi Pál missziósfőnököt a csángómagyarok ügyében. Szinte a püspök utasítására fogalmazza meg Petrás a legfőbb magyar fórumokhoz írandó, püspöki aláírással és készletel elküldendő levelet. Íme a tervezett levél:

„Nemes magyar Nemzeti Országgyűlés. Főispán Császár és Királyi Örökös Főherceg és Nádasipán . . . Nem lehet elterjve a magyar nemzet előtt, miként a Moldvai Fjedelmességben sok századokai felhaladó idők óta oly építkezett létez, mely vétség és nyelv tisztetében a magyarságnal ugyanegy. Ezen főpásztorom alatt hivást hatvenczer főre teendő népesség sarrának erőb karbáhelyezése indita engemet arra, hogy a magyar nemzet színe, szíve és szeme eleibe tárjam. Nem polgári jogok kívánását emelek értük azót, hanem merében szellemi jobblétük eszközléséért, oly állapot eszközléséért, mely által körben, erkölcseben és szálal nyelvünkben is erősödve a görög nem egyenlői szacsrattán földnépével egyenlő státust, polgári és vallási szabadságukat szerzhessék . . . A magyar Anyaszeregyház számos orszolpi tetemes segédleányjuttatási mondíták cél az itt keletkezett szomplomok építését . . . A korszolgák még segédlehet iskolákat, tanítókait és szentírásukra költségeket kívánunk az itteni körülmények . . . Jászvásárhelyt 1844. június 27.”

Az elkészített levelet Sardi missziós nem írta alá. Tettét levélben így indokolja: Tisztelendő Petrás Incze János misszionárius atyának. Klézse Lelkészének:

„Tisztelendő Atya! Nagyon sajnálom, de mégis szükségszerűen vélem közölni, hogy Tisztelendőségem minap Klézseből hozzám küldött levelének minden vonatkozására csak negatív választ adhatok. Engem az észretű és egészséges meggondolás akadályoz abban, hogy meghallgassam és egyeztsek a te egyébként jóakarató szándékoddal. A legnemesebb magyar nemzethez irányított kitűnő, könyörgő iratot oly meggyezésre kidőgőzva sohasem írtatom alá.”

Sardi nyilvánvalóan utasítást kapott a tennivalókra. A magyar papok által pártolt magyar nyelvet egyenesen üldözni kezdte, 1848-ban Jasiban bekövetkezett haláláig.

Jerney alapos moldvai kutatásáról könyvet adott ki Keleti utazás I—II. címmel. E két tettével még jobban megmerevítette az amúgy is nehéz érintkezést a moldvai magyarsággal. Petrás nevének elhallgatását kéri Toldy Ferencről és szinte 20 évig maga is elhallgat. Annyi bizonyos, hogy én nem találtam 1845 és 1868 között keltezett levelet.

A Szent László Társulat 1867-ben egyházi és világi személyekből álló bizottságot küldött Moldáviába. Az útjükről kiadott Veszély—Imets—Kovács: Utazás Moldva Oláhíhonban című könyvükben olvassuk: „Klészén, mint a galambbugos kapun beléptem, a tornácban élesen figyelmező, háziúr helyzetbe teszi magát. Őt, a jó híreből előtűnk régen ismeretes Petrást köszönteni, szándékunkat kijelenteni pár másodperc műve volt. Egész derűssé vált a tisztas arc, s mi a legszívélyesebb rokonsággal fogadtatva csakhamar otthonosakká leszünk . . . 50 egynéhány éves, megtermett, tisztas magyar alak. Maga a megnyerőség, hazafias és emberis érzelmeiben dús kebel. Nemcsak hivattászerűen, hanem iradalmilag is művelt fő . . . Ambar Ó bennszülött csángó és hű honpolgár, felfogásában és érzelmeiben egészen a miénk. Remeteszerű életébe a filiák ellátása hoz változatosagot. Plébániája tisztességesen van berendezve.”

Kovács naplója így ír: „ . . . sehol nem találuk magunkat otthonosabban, mint Petrás Incze házábanál. Ő vala az, kinek neve megérdemli, hogy aranybetűkkel jegyeztessék a moldvai csángók annaleszeibe. Külsője megnyerő, termete izmos, közép, képe tojásdad, színezete barnás, szemei mandulavágásúak, orra kissé hajlott, bajusza fölfelé pödört, szakálla szürke, hegyezett . . . modora . . . mi a sziveben, az a nyelvén.” E látogatással közvetlen kapcsolat létesült a Társulat és Petrás között, aki haláláig 37 alkalommal közvetítette a moldvai magyar községek kérelmeit: templomépítésre, harangvételre, miseruhák pótlására, kegyeserek vételére, orgonaeépítésre stb.

A klézsei temető kicsiny kápolnájában fakereszt mutatja a helyet, ahol Petrás Incze János fekszik. „Elmúlt ez világbul a rablók keze által, életének 75. esztendejében, papságának 50. esztendejében szeptember 6-án Anno 1886.” Petrus Neumann, a szomszédos Bogdánfaiva plébános, amint meghallotta Petrás meggyilkolásának híret, azonnal Klézserre szaladt. Petrás ágya, szobája vérrel volt tele, fején hatalmas se. Sápattan járkált szobájában. Megismerte a gyilkosokat, hangjukról is ismerte őket, de nevüket sohasem mondta meg. Mintegy két hónapig vitte sebét és azután csendesen elhunyt. Gyilkosai azt gondolták sok pénze van. Csulodtak. Mindezeket nekem dr. Neumann Péter mondotta el, aki meg elve látta a sebesülteit és beszélni tudott vele. Ugyanakkor megkerestem Klézse akkori plébánosát, aki a román megyei Butean született. Édesanyjától ezt a két magyar szót tanulta: „Iszten fizesse!” A csángók anyanyelvével beszélgettünk, Petrás példás életéről. Idehaza megtaláltam Petrás fényképét. Sokszorosítottam és címére az alábbi ajánlással küldtem: „A klézsei plébánia lelkes, becsületes magyar papjának. Petrác Incze Jánosnak fényképét szivesen küldöm a kedves fiatal plébánosnak Martinásnak.” 1929. november 22-án a következő választ kaptam: „Igen tisztelt tanár úr! Köszönöm irántam és népem iránt, a klézsei nép iránt mutatott udvarias figyelmét! Az igen tisztelt és felejtéretlen elődöm képe eszmenyképm lesz, hogy épp oly meggyőződéssel dolgozzam a klézseiek vallásos érzsének mélyítésén és örökjéim jobb erkölcsiek fölött. Az öreg János pap képét itt háza és hazájában a neki járó előkelő helyen fogom őrizni. Azon meggyőződéssel, hogy őt követni tökéletesen nem leszek képes, de törekekedem azt megközelíteni, küldöm soraimat szivem szeretetével Ioan Martinás”

Dr. Domokos Pál Péter